

Zamonaviy ta’lim tizimida innovatsion tajribalarni tatbiq etishda ilg‘or yondashuvlar tobora keng qo’llanilmoqda. White R. (2021) ta’kidlaganidek, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar innovatsion tajribalarni tatbiq etishni yanada samarali qilishda muhim vosita sifatida qaralmoqda[^23]. Zamonaviy yondashuvlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- **Raqamli ta’lim platformalari:** Onlayn kurslar, vebinarlar va interaktiv vositalar orqali yangi metodlarni o‘rganish.
- **Virtual reallik (VR):** Ta’lim jarayonlarini simulyatsiya qilish orqali innovatsion yondashuvlarni sinovdan o‘tkazish.
- **Sun’iy intellekt (AI):** O‘quvchilarning ehtiyojlarini tahlil qilish va moslashtirilgan ta’lim strategiyalarini ishlab chiqish.
- **Xalqaro hamkorlik:** Xorijiy ta’lim tizimlaridagi ilg‘or tajribalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish[^24].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yildagi PQ-4860-son qarori maxsus ta’lim sohasida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qo’llab-quvvatlaydi, bu esa innovatsion tajribalarni tatbiq etishning samarasini oshiradi[^25].

Xulosa

Innovatsion tajribalarni o‘rganish va tatbiq etish intellektual nuqsonli bolalarni o‘qitishda muhim refleksiv kompetentsiya sifatida pedagoglarning professional samaradorligini oshiradi. Moslashuvchanlik, tizimlilik, ilmiy asoslanganlik, hamkorlik va refleksiv yondashuv kabi tamoyillar ushbu jarayonni amalda qo’llashda asosiy rol o‘ynaydi. Xalqaro tajribalarni o‘rganish, professional treninglar, tajriba almashish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va eksperimental loyihalar innovatsion yondashuvlarni tatbiq etishni tizimli va samarali qiladi. O‘zbekistonda maxsus ta’lim tizimining rivojlanishi, ayniqsa inklyuziv ta’lim va zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi, innovatsion tajribalarni tatbiq etishning ahamiyatini yanada oshiradi. Ushbu bo‘limda keltirilgan tahlillar va adabiyotlar innovatsion tajribalarni o‘rganish va tatbiq etishning mohiyati va o‘rnini chuqur tushunishga yordam beradi va o‘quv qo’llanmaning keyingi bo‘limlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

7-bob. Ijodiy va innovatsion kompetentlik

7.1. Pedagogik ijodkorlik mohiyati

Pedagogik ijodkorlik oligofrenopedagogik faoliyatda muhim kompetentsiya sifatida pedagogning ta’lim jarayonida yangi yondashuvlar ishlab chiqishi, o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ijodiy yechimlar topishi va ta’lim muhitini samarali tashkil etishini anglatadi. Ayniqsa, intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda pedagogik ijodkorlik o‘quvchilarning o‘ziga xos ehtiyojlarini

qondirish va ularga samarali ta’lim berishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu bo‘limda pedagogik ijodkorlikning mohiyati, tamoyillari, ahamiyati va intellektual nuqsonli bolalar bilan ishslashda qo‘llanilishi o‘zbek va xorijiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi. Matn Izbulayeva G. (2022, 2023), Aytmetova S.T. va boshqalar (2000), Mutualipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014), Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023), shuningdek, Vygotskiy va Luriya kabi olimlarning ishlariga asoslanadi. Bo‘limning maqsadi – pedagogik ijodkorlikning mohiyati va uning maxsus ta’limdagi o‘rnini chuqur tahlil qilishdir.

Pedagogik ijodkorlikning mohiyati

Pedagogik ijodkorlik pedagogning ta’lim jarayonida yangi, samarali va moslashtirilgan yondashuvlar ishlab chiqish orqali o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga moslashuvini oshirishga qaratilgan faoliyatini anglatadi. Bu jarayon pedagogning o‘z tajribasi, bilimlari va ijodiy qobiliyatlaridan foydalaniib, o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos yechimlar topishini o‘z ichiga oladi. Izbulayeva G. (2022) ta’kidlaganidek, “pedagogik ijodkorlik – bu pedagogning ta’lim jarayonida o‘quvchilarning rivojlanishiga mos yangi metodlar, vositalar va strategiyalarini ishlab chiqish qobiliyatidir”^[^1]. Pedagogik ijodkorlik quyidagi maqsadlarni ko‘zlaydi:

- O‘quvchilarning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshirish.
- Intellektual nuqsonli bolalarning o‘ziga xos ehtiyojlariga mos ta’lim strategiyalarini ishlab chiqish.
- Ta’lim muhitini yanada samarali va qulay qilish.
- Pedagogning professional samaradorligini oshirish orqali ta’lim sifatini yaxshilash^[^2].

Aytmetova S.T. va boshqalar (2000) ta’kidlaganidek, intellektual nuqsonli bolalar bilan ishslashda pedagogik ijodkorlik pedagogga o‘quvchilarning sekin rivojlanish jarayonlariga moslashish va ularga mos ta’lim usullarini ishlab chiqish imkonini beradi^[^3]. Pedagogik ijodkorlik nafaqat yangi metodlar ishlab chiqishni, balki mavjud metodlarni ijodiy tarzda qayta ko‘rib chiqish va moslashtirishni ham o‘z ichiga oladi.

Pedagogik ijodkorlikning asosiy tamoyillari

Pedagogik ijodkorlik bir nechta asosiy tamoyillarga asoslanadi. Mutualipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014) quyidagi tamoyillarni ajratib ko‘rsatadi:

1. **Individuallik:** O‘quvchilarning o‘ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos ijodiy yondashuvlarni ishlab chiqish.
2. **Moslashuvchanlik:** Ta’lim jarayonida yangi sharoitlar va talablarga mos ravishda ijodiy yechimlar topish.
3. **Ilmiy asoslanganlik:** Ijodiy yondashuvlarni ishlab chiqishda ilmiy tadqiqotlar va tajribalarga tayanib ishslash.

4. **Hamkorlik:** O‘quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan hamkorlik qilish orqali ijodiy yechimlarni ishlab chiqish.
5. **Refleksivlik:** Ijodiy yondashuvlarning samaradorligini tahlil qilish va ularni doimiy ravishda takomillashtirish[⁴].

Vygotskiyning ijtimoiy rivojlanish nazariyasi pedagogik ijodkorlik bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, pedagogning o‘quvchilarining “yaqin rivojlanish zonasi”ga mos ijodiy yondashuvlar ishlab chiqishini ta’kidlaydi[⁵]. Bu tamoyil o‘quvchilarining potentsial imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishda muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik ijodkorlikning komponentlari

Pedagogik ijodkorlik bir nechta muhim komponentlardan iborat. Qodirova F.U. va Pusatova D.A. (2023) ushbu komponentlarni quyidagicha tasniflaydi:

1. **Kognitiv komponent:** Pedagogning ta’lim jarayonida yangi g‘oyalar va yechimlar ishlab chiqish qobiliyati.
2. **Emotsional komponent:** O‘quvchilar bilan munosabatlarda ijobiy muhit yaratish va ularga motivatsiya berish.
3. **Amaliy komponent:** Ijodiy yondashuvlarni ta’lim jarayonida sinovdan o‘tkazish va tatbiq etish.
4. **Refleksiv komponent:** Ijodiy yondashuvlarning samaradorligini tahlil qilish va ularni takomillashtirish.
5. **Ijtimoiy komponent:** O‘quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan hamkorlik qilish orqali ijodiy yechimlarni ishlab chiqish[⁶].

Ushbu komponentlar pedagogik ijodkorlikning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta’minlaydi va ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Pedagogik ijodkorlikning qo‘llanilishi

Pedagogik ijodkorlik intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda turli usullar orqali qo‘llaniladi. Jurayev B.T. (2020) quyidagi asosiy qo‘llanilish yo‘nalishlarini ajratib ko‘rsatadi:

1. **Yangi ta’lim metodlarini ishlab chiqish:** O‘quvchilarining ehtiyojlariga mos yangi dars rejalarini va metodlarni yaratish.
2. **Ta’lim muhitini ijodiy tashkil etish:** Sinf xonasini o‘quvchilar uchun qiziqarli va qulay muhitga aylantirish.
3. **Individual yondashuvlar:** Har bir o‘quvchining o‘ziga xos ehtiyojlariga mos dars usullarini ishlab chiqish.
4. **Raqamli texnologiyalardan foydalanish:** Interaktiv vositalar va zamona viy texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etish.
5. **Hamkorlikdagi ijodiy loyihalar:** O‘quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan birlgilikda ijodiy loyihalarni amalga oshirish[⁷].

1. Yangi ta’lim metodlarini ishlab chiqish

Yangi ta’lim metodlarini ishlab chiqish pedagogik ijodkorlikning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Aytmetova S.T. va boshqalar (2000) ta’kidlaganidek, intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda pedagogning ijodiy yondashuvlari o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga moslashuvini oshiradi^[^8]. Bu yo‘nalish quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- **Moslashadirilgan dars rejaları:** O‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos dars rejalarini ishlab chiqish.
- **O‘yinli metodlar:** Ta’lim jarayonida o‘yin elementlaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish.
- **Integratsiyalashgan yondashuvlar:** Turli fanlar va metodlarni birlashtirib, ijodiy darslar tashkil etish^[^9].

2. Ta’lim muhitini ijodiy tashkil etish

Ta’lim muhitini ijodiy tashkil etish o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Izbullayeva G. (2023) ta’kidlaganidek, ijodiy muhit o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularning faol ishtirokini ta’minlaydi^[^10]. Bu yo‘nalish quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- **Sinf xonasini bezash:** O‘quvchilar uchun qiziqarli va qulay muhit yaratish.
- **Interaktiv vositalar:** Raqamli taxtalar, proyektorlar va boshqa vositalardan foydalanish.
- **Ijobiy muhit:** O‘quvchilarning o‘zini erkin his qilishi uchun psixologik qulay muhit yaratish^[^11].

3. Individual yondashuvlar

Individual yondashuvlar intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda pedagogik ijodkorlikning muhim qismidir. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta’kidlaganidek, har bir o‘quvchining o‘ziga xos ehtiyojlariga mos dars usullarini ishlab chiqish ta’lim sifatini oshiradi^[^12]. Bu yo‘nalish quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- **Individual ta’lim rejaları:** Har bir o‘quvchining rivojlanish darajasiga mos dars rejalarini ishlab chiqish.
- **Moslashadirilgan vazifaları:** O‘quvchilarning qobiliyatlariga mos topshiriqlar berish.
- **Fikr-mulohaza tahlili:** O‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyat va qiyinchiliklarini tahlil qilish^[^13].

4. Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Raqamli texnologiyalar pedagogik ijodkorlikni rivojlantirishda muhim vosita sifatida qo'llaniladi. Jurayev B.T. (2020) ta'kidlaganidek, zamonaviy texnologiyalar pedagoglarning ijodiy yondashuvlarini kengaytiradi va ta'lim jarayonini yanada qiziqarli qiladi^[^14]. Bu yo'naliш quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Interaktiv darslar:** Raqamli taxtalar, ilovalar va onlayn platformalar orqali darslar tashkil etish.
- **Virtual reallik (VR):** O'quvchilar uchun ta'lim jarayonini simulyatsiya qilish.
- **Raqamli resurslar:** O'quv materiallarini raqamli shaklda taqdim etish va tahlil qilish^[^15].

5. Hamkorlikdagi ijodiy loyiҳalar

Hamkorlikdagi ijodiy loyiҳalar pedagogik ijodkorlikning muhim shakli hisoblanadi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta'kidlaganidek, o'quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan birgalikda loyiҳalar ishlab chiqish ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi^[^16]. Bu yo'naliш quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Guruh loyiҳalari:** O'quvchilar bilan birgalikda ijodiy loyiҳalarni amalga oshirish.
- **Ota-onalarni jalg qilish:** Ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalg qilib, ijodiy yechimlar ishlab chiqish.
- **Hamkasblar bilan hamkorlik:** Pedagoglar o'rtasida tajriba almashish va birgalikda yangi metodlar ishlab chiqish^[^17].

Pedagogik ijodkorlikning ahamiyati

Pedagogik ijodkorlik intellektual nuqsonli bolalarni o'qitishda muhim rol o'ynaydi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta'kidlaganidek, ijodiy yondashuvlar pedagoglarning professional samaradorligini oshiradi va o'quvchilarning ta'lim jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi^[^18]. Pedagogik ijodkorlikning ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. **Ta'lim sifatini oshirish:** Ijodiy metodlar ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi.
2. **O'quvchilarning motivatsiyasi:** Ijodiy yondashuvlar o'quvchilarning ta'lim jarayoniga qiziqishini oshiradi.
3. **Individual ehtiyojlarni qondirish:** Har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlariga mos yechimlar topish.
4. **Professional o'sish:** Ijodiy yondashuvlar pedagoglarning professional malakasini oshiradi va ularning motivatsiyasini mustahkamlaydi^[^19].

UNICEF O‘zbekistonning 2023-yilgi hisobotida ta’kidlanishicha, O‘zbekistonda inklyuziv ta’limning rivojlanishi pedagogik ijodkorlikning ahamiyatini yanada oshiradi, chunki bu yondashuvlar o‘quvchilarni umumiylashtirishda muhitiga integratsiya qilishda muhim rol o‘ynaydi[²⁰].

Pedagogik ijodkorlikdagi muammolar va yechimlar

Pedagogik ijodkorlikni qo‘llashda bir qator muammolar mavjud:

- Resurslarning cheklanganligi:** Ijodiy yondashuvlarni tatbiq etish uchun zarur vositalar va texnologiyalarga kirish imkoniyatining cheklanganligi.
- Malaka yetishmasligi:** Pedagoglarning ijodiy metodlarni ishlab chiqish va qo‘llashda tajriba yetishmasligi.
- Vaqt yetishmasligi:** Ijodiy yondashuvlarni ishlab chiqish va sinovdan o‘tkazish uchun yetarlicha vaqt ajrata olmaslik.
- Qarshilik va stereotiplar:** An‘anaviy ta’lim usullariga sodiqlik va yangi yondashuvlarga qarshilik ko‘rsatish[²¹].

Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi yechimlar taklif etiladi:

- Resurslarni ko‘paytirish:** Ta’lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar va vositalar bilan ta’minlash.
- Malaka oshirish dasturlari:** Pedagoglar uchun ijodiy metodlar bo‘yicha treninglar tashkil etish.
- Vaqtni rejalashtirish:** Ijodiy yondashuvlarni ishlab chiqish uchun maxsus vaqt ajratish.
- Jamoatchilik xabardorligini oshirish:** Ijodiy yondashuvlarning ahamiyatini targ‘ib qilish va stereotiplarni yo‘q qilish uchun kampaniyalar o‘tkazish[²²].

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 638-sun qarori (2021) maxsus ta’lim tizimida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qo‘llab-quvvatlaydi, bu esa pedagogik ijodkorlikni rivojlantirishda muhim qadamdir[²³].

Pedagogik ijodkorlikda zamonaviy yondashuvlar

Zamonaviy ta’lim tizimida pedagogik ijodkorlikni rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar tobora keng qo‘llanilmoqda. White R. (2021) ta’kidlaganidek, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar pedagogik ijodkorlikni yanada samarali qilishda muhim vosita sifatida qaralmoqda[²⁴]. Zamonaviy yondashuvlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Raqamli ta’lim platformalari:** Onlayn kurslar, vebinarlar va interaktiv vositalar orqali ijodiy metodlarni o‘rganish.
- Virtual reallik (VR):** Ta’lim jarayonlarini simulyatsiya qilish orqali ijodiy yondashuvlarni sinovdan o‘tkazish.

- **Sun'iy intellekt (AI):** O‘quvchilarning ehtiyojlarini tahlil qilish va moslashtirilgan ijodiy strategiyalarni ishlab chiqish.
- **Xalqaro hamkorlik:** Xorijiy ta’lim tizimlaridagi ilg‘or ijodiy tajribalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish[²⁵].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yildagi PQ-4860-som qarori maxsus ta’lim sohasida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qo‘llab-quvvatlaydi, bu esa pedagogik ijodkorlikning samarasini oshiradi[²⁶].

Xulosa

Pedagogik ijodkorlik intellektual nuqsonli bolalarni o‘qitishda muhim kompetentsiya sifatida pedagoglarning professional samaradorligini oshiradi. Individuallik, moslashuvchanlik, ilmiy asoslanganlik, hamkorlik va refleksivlik kabi tamoyillar ushbu jarayonni amalda qo‘llashda asosiy rol o‘ynaydi. Yangi ta’lim metodlarini ishlab chiqish, ta’lim muhitini ijodiy tashkil etish, individual yondashuvlar, raqamlı texnologiyalardan foydalanish va hamkorlikdagi loyihalar pedagogik ijodkorlikni samarali qiladi. O‘zbekistonda maxsus ta’lim tizimining rivojlanishi, ayniqsa inklyuziv ta’lim va zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi, pedagogik ijodkorlikning ahamiyatini yanada oshiradi. Ushbu bo‘limda keltirilgan tahlillar va adabiyotlar pedagogik ijodkorlikning mohiyati va o‘rnini chuqur tushunishga yordam beradi va o‘quv qo‘llanmaning keyingi bo‘limlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

7.2. Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni qo‘llash

Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni qo‘llash oligofrenopedagogik faoliyatda ijodiy va innovatsion kompetentlikning muhim yo‘nalishi sifatida o‘quvchilarning ijtimoiy-madaniy muhitga moslashuvini ta’minlash, ularning shaxsiy va axloqiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash hamda o‘zbek xalqining qadimiy an’analari va qadriyatlarini ularga singdirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, intellektual nuqsonli bolalar bilan ishslashda milliy qadriyatlarni qo‘llash ularning o‘z milliy o‘zligini anglashi, ijtimoiy integratsiyasi va psixologik barqarorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu bo‘limda ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni qo‘llashning mohiyati, tamoyillari, usullari va ahamiyati o‘zbek va xorijiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi. Matn Izbullayeva G. (2022, 2023), Aytmetova S.T. va boshqalar (2000), Mutalipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014), Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023), shuningdek, Vygotskiy va Luriya kabi olimlarning ishlariga asoslanadi. Bo‘limning maqsadi – milliy qadriyatlarni ta’lim jarayonida qo‘llashning intellektual nuqsonli bolalar bilan ishslashdagi o‘rnini chuqur tahlil qilish va uning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashdir.

Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni qo‘llashning mohiyati

Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni qo‘llash o‘zbek xalqining tarixiy, madaniy, axloqiy va ma’naviy qadriyatlarini ta’lim jarayoniga integratsiya qilish